

**Historisch Militair bouwkundig
Erfgoed Onderzoek – Schuilkelder
passieve luchtbescherming**

Eeklo - Markt

Conflict Zone Advice & Remediation bv © 2024

1. Projectgegevens

Ligging onderzoeksgebied	Eeklo Markt
Opdrachtgever	Monument Vandekerckhove NV
Projectnaam	Eeklo – Markt Schuilkelder
Datum	29/11/2024
Auteurs	Pierre Legrand (onderzoek en redactie) Jensy Herpoel (redactie)
Documentcode	2024-069- Eeklo Markt
Versie	Definitief
Distributielijst	Monument Vandekerckhove NV C-ZAR bv

©2024. Niets uit deze rapportage mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, internet of welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de houders van het auteursrecht. De opdrachtgever mag voor intern gebruik duplicaten maken. C-Zar bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

2. Inleiding

Op vraag van Monument Vandekerckhove NV werd, in het kader van het archeologisch vooronderzoek, een specifiek historisch onderzoek in verband met militaire en passieve luchtbescherming bouwkundig erfgoed aangevraagd. Dit onderzoek werd opgelegd in het programma van maatregelen van archeologienota ID 29643¹.

2.1. Doel

Deze studie is een bijlage bij het archeologische vooronderzoek op de markt van Eeklo, uitgevoerd door Monument Vanderkerckhove NV. Het doel van dit onderzoek is het schetsen van de krijgshistorisch context van de schuilplaats en zijn militaire bouwkundig aspecten. Dit onderzoek is in twee delen verdeeld. Het eerste deel zal de krijgshistorische context van de schuilplaats bespreken op basis van relevante primaire en secundaire historische bronnen. Het tweede deel bestaat uit een beschrijving en interpretatie van de structuur en de verschillende bouwkundige elementen binnen de schuilplaats zelf.

2.2. Onderzoeksvragen

Deze historische studie zal (in de mate van het mogelijke) verschillende onderzoeksvragen beantwoorden.

- Historisch context
  - Wat is de oorsprong voor de bouw van de schuilplaats? Wat was zijn oorspronkelijke bestemming?
  - Zijn er specifieke historisch gebeurtenissen verbonden met de site?
  - Voor welke doeleinden werd de structuur gebruikt? Zijn er aanpassingen – naar aanleiding van een bestemmingsverandering – waargenomen?
  - Kunnen er relevante historische elementen binnen de structuur waargenomen worden? Zijn er specifieke aanwijzingen naar bestemming en/of gebeurtenissen binnen de structuur.

- Militair bouwkundig erfgoed
  - Wat zijn de bouwkundige specificaties van de structuur? Komt deze structuur overeen met een specifieke typologie?
  - Zijn er specifieke elementen binnen de structuur gebonden aan een periode of een specifiek gebruik?
  - Wat is de graad van bewaring (conservatie) van de structuur en de aanwezige elementen?

---

¹ LEFERE M., 2023, *Marktplaats, Eeklo, Oost-Vlaanderen, 2023/142, Archeologienota, Programma van Maatregelen, Bureauonderzoek*, Ruben Willaert nv., Sint-Michiels-Brugge.

Raadpleegbaar via: <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/29643>

3. Historisch Onderzoek

3.1. Geraadpleegde bronnen

Voor dit onderzoek is door C-Zar Bv een inventarisatie uitgevoerd van de beschikbare en relevante primaire en secundaire historische bronnen over de schuilplaats. De primaire bronnen bestaan uit archiefstukken, plannen, foto's en getuigenissen uit de periode. De secundaire bronnen bestaan uit relevante boeken, artikels en documenten opgesteld door experts na de periode van de historische gebeurtenissen. Bijkomend werden er ook regiospecialisten in verband met de schuilplaats geraadpleegd.

Voor dit onderzoek werden de verschillende partijen geraadpleegd:

- Archiefdiensten Stad Eeklo
- Provinciale Rijksarchief
- Algemene Rijksarchief
- Archiefdienst Rode Kruis Vlaanderen

Bij deze instanties werden er geen relevante archiefstukken aangetroffen of bleef onze archiefaanvraag, tot op heden, onbeantwoord. De Stad Eeklo heeft een geactualiseerd plan van de schuilplaats opgeleverd en toegang tot de schuilplaats verleend.

In het kader van het onderzoek werden er ook vakspecialisten geraadpleegd via Kris van Zandijcke. Hij kon ons verschillende digitale secundaire bronnen ter beschikking stellen (Bunkergordel.be van Luc Vander Sijpe, fotoreportage en getuigenissen van leden van de lokale Civiele Bescherming van de voormalige passieve luchtbescherming). Behalve de gegevens op Bunkergordel.be, waar reeds zeer uitvoerige info beschikbaar is, waren deze bronnen voor de afwerking van dit vooronderzoek niet beschikbaar.

Een plaatsbezoek werd ook door archeoloog Bart Bartholomieux van Monument Vandekerckhove NV uitgevoerd.

Hieronder is een samenvattingstabel van de verschillende geraadpleegde bronnen:

Digitale bronnen			
Bron	Type	Titel	Datum raadpleging
Stad Eeklo	Plan	Geactualiseerde plan van de schuilkelder te Eeklo.	06/11/2024
Stad Eeklo	Archieven	Technische Dienst – 1.865.7 – Landsverdediging – Militaire gebouwen en constructies – Afbraak Bunkers en Schuilkelders – 1959-	27/11/2024
Bunkergordel.be van Luc Vander Sijpe	Publicatie	Publieke WO II schuilkelder onder markt Eeklo.	06/11/2024
Meetjesland1940.be van Luc Vandevelde	Publicatie	Ondergrondse schuilkelder onder het kerkplein van Balgerhoeke.	06/11/2024
Bunkergordel.be	Website	“Publieke WO II schuilkelder onder markt Eeklo.”	25/11/2024

Publicaties	
Referenties	Datum raadpleging
De Decker C., 2006. Vleugels boven het Meetjesland. Uitg. ImageBooks/Allmedia	06/11/2024
De Zeng, H.L., Stanket D.G., Creek E.J., 2007. <i>Bomber Units of the Luftwaffe 1933–1945: A Reference Source</i> , Volume 1-2. London: Ian Allan Publishing,	06/11/2024
L. STOCKMAN en F. PILLE, 1990. De geschiedenis van Eeklo: Eeklo 750 jaar. Zevenhonderdvijftig jaar Eeklo. Eeklo.	25/11/2024
L. LAMPAERT, 1973. De geschiedenis van Eeklo. Eeklo.	25/11/2024
Taghon P., 1994. België 44. Uitg. Lannoo NV.	06/11/2024
Taghon P., 2010. Mei 1940: de 18-daagse veldtocht in woord en beeld. Uitg. Lannoo NV.	06/11/2024
Vandevelde L.,?. Meetjesland 1940 - Vormarsch der 7. Kompanie I.R. 456. Ed. Vandevelde L.	06/11/2024

3.2. Overzicht onderzoeksresultaten

3.2.1. Historisch context

De eerste getuigenissen van de opbouw van een schuilkelder onder de markt van Eeklo zijn teruggevonden in de lokale gemeentelijke geschiedenis voor de periode van de Duitse bezetting van 1942 tot 1943. Tijdens dezelfde periode werden er ook twee andere schuilplaatsen (station van Eeklo en Balgerhoeke) gebouwd. Het oorspronkelijke doel van de bunker was het beschermen van het personeel van het stadhuis en stadsbestuur. Dit is bevestigd door een aparte tunnel, vertrekkend vanuit het stadhuis naar de schuilplaats. Een helling diende als zijingang op de Markt van Eeklo. Deze zijingang op een openbare plaats zou kunnen betekenen dat de bunker ook voor het tijdelijk beschutten van de lokale bevolking en passanten op de Markt zou kunnen gediend hebben. Gezien het vooropgestelde doelpubliek van het schuilplaats, blijkt dit eerder een gemeentelijk initiatief te zijn, in het kader van de lokale passieve luchtverdediging.

Tijdens de Duitse bezetting wordt het Meetjesland regelmatig getroffen door tactische en strategische luchtbombardementen met als doelen de Gentse en Antwerpse industriële infrastructures en logistieke knooppunten. Nochtans, tijdens de bezetting, blijkt de gemeente zelf geen doel te zijn van gerichte bombardementen. De schuilkelder werd, vermoedelijk, tijdens het overvliegen van geallieerde formaties, in gebruik genomen door de aanwezige passanten, bezoekers en personeel van het stadhuis.

Het zou mogelijk zijn dat de schuilkelder na de Duitse bezetting in gebruik werd genomen om te schuilen voor de Duitse V1 bommen en V2 raketten. Een mogelijke bezetting van de structuur door verzetsbewegingen of Geallieerde troepen in de regio blijft niet uit te sluiten. In Balgerhoeke (een andere schuilplaats voor passieve luchtverdediging) werd de schuilplaats namelijk door Canadese troepen in gebruik genomen.

Van getuigenissen verzameld door Kris van Zanddijcke en gegevens van Luc Vander Sijpe, blijkt de bunker tijdens de Koude Oorlog in gebruik te zijn genomen door de Civiele bescherming. Tijdens deze periode bleek de schuilkelder te dienen als radiorepetitor voor de opvolging van radiocommunicatie voor de regio van Eeklo binnen de provincie Oost-Vlaanderen. Uit de getuigenissen blijkt dat slechts een deel van de schuilplaats in gebruik werd genomen hiervoor. Het personeel van de lokale civiele bescherming kwam via de zijingang op de Markt en gebruikte enkel de inkom, het elektrische lokaal en de ruimte n°3 (zie *Figuur 1*) als tijdelijk onderkomen.

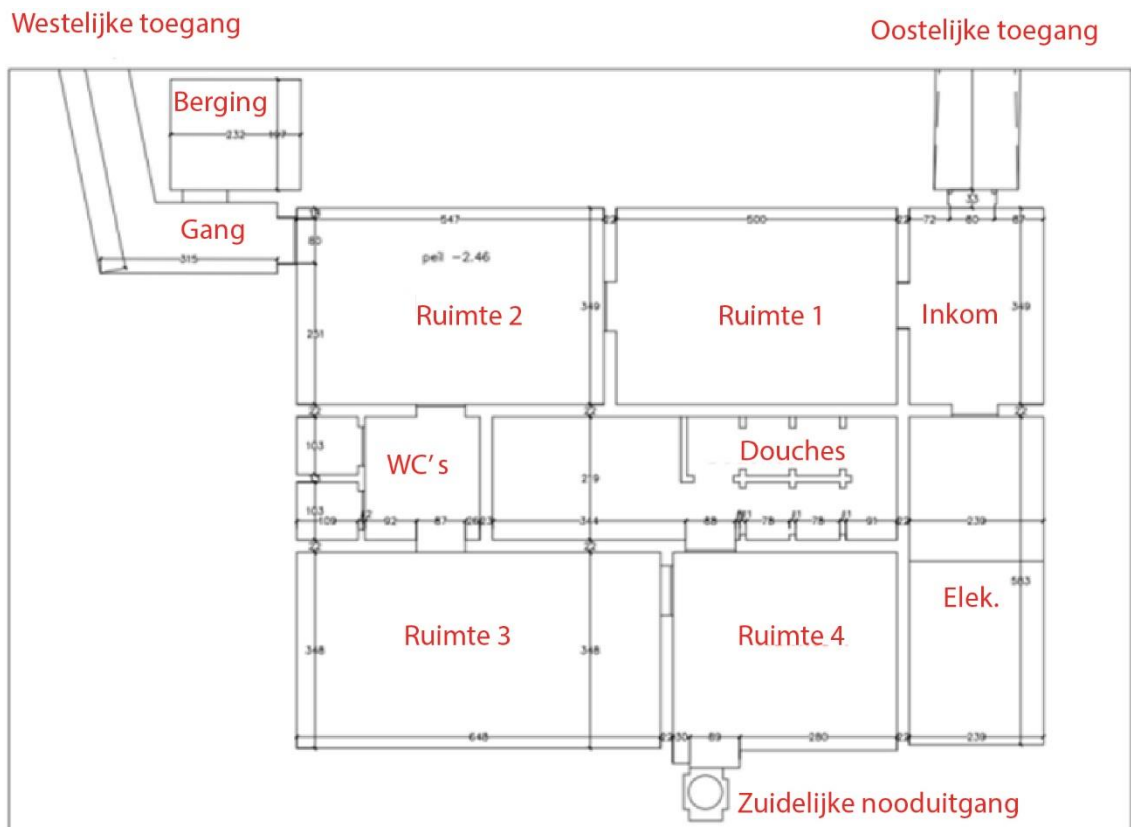
Na de Koude Oorlog verliest de bunker zijn nut binnen de civiele bescherming en werd het door de stad hergebruikt als stockage en repetitieruimte.

3.2.2. Beschrijving van de infrastructuur

Uit de huidige beschikbare plannen blijkt de schuilkelder de volgende afmetingen te hebben:

- Lengte: 9,60 m
- Breedte: 13,10 m
- Dikte van de wanden:
  - o Zijwanden: 0,40 m
  - o Dak: 0,40 m (mogelijks)
  - o Binnenwanden: 0,22 m

Uit het archeologisch vooronderzoek blijkt het dak een dikte van 0,40 m te hebben en uit gewapend beton gemaakt te zijn.

Figuur 1: Huidig plan van de schuilplaats (Bron: Stad Eeklo). Het noorden situeert zich bovenaan.

De schuilkelder heeft drie toegangspunten. De eerste ingang is de zijingang bestaande uit een helling gelegen naast en ten oosten van het stadhuis (Figuur 2). Tijdens de periode van de Civiele Bescherming was dit de hoofdingang (cfr. Bunkergordel.be).

Figuur 2: Zicht vanuit het zuiden in de bunker op de oostelijke toegang (Bron: Monument Vandekerckhove Nv, 2024).

De tweede ingang, langs de westzijde, is een gang vertrekkende vanuit het stadhuis. Deze is aan de zijde met het stadhuis doorbroken door de recente werken aan het stadhuis waardoor bij regen slib en regenwater in de schuilbunker terechtkomt (*Figuur 3*).

Figuur 3: Zicht vanuit het zuiden in de schuilbunker op de westelijke toegangstunnel. Slib komt bij regen binnen in deze gang (Bron: Monument Vandekerckhove Nv, 2024).

Deze westelijke ingang bestaat uit een trap vanuit het stadhuis en leidt naar een gang met een knik net voor de ingang van de schuilkelder. De ondergrondse gang heeft een breedte van ca. 1,20 m en een hoogte van ca. 1,90 m. Deze knik kan dienen als deflector en bescherming in het geval van een schokgolf of uitgeworpen fragmenten (van een explosie bijvoorbeeld) in de gang leidende tot de structuur. Er bestaat ook een nooduitgang (Figuur 7). Deze nooduitgang bestaat uit een kleine verticale tunnel met bijhorende ladder, leidend tot op het straatniveau en de Markt van Eeklo.

Er is enkel een ruimte (op *Figuur 1 aangeduid als berging*) gelegen buiten de schuilplaats. Deze kleine ruimte heeft de afmetingen van 2,32 m bij 1,17 m. Deze ruimte bevindt zich net na de knik aan de ondergrondse gang leidend tot de structuur. Binnen deze ruimte zijn er oude originele metalenbeugels aan de linker muur vastgezet. Deze beugels konden als ankerpunt voor platen in niet geleidende materieel en brandwerend materieel dienen zoals asbestcement of bakeliet. Op deze platen konden elektrisch of radiotelefonie-elementen vastgemaakt worden. Deze kleine ruimte was oorspronkelijk zeer waarschijnlijk een telefonieruimte. Deze ruimte was tijdens het plaatsbezoek van Monument Vandekerckhove Nv echter niet toegankelijk. De informatie over zijn originele aspect, werd overgenomen van Bunkergordel.be van Luc Vander Sijpe. Deze essentiële elementen buiten de hoofdstructuur lijken overeen te komen met een civiel gebruik binnen een niet CBRN (*chemische, biologische, radiologische en nucleaire stoffen*)-omgeving, namelijk het bemannen van de bunker tijdens de Tweede Wereldoorlog en de Koude oorlog.

Na deze ruimte bevindt zich de ingang van de bunker met nog steeds de oorspronkelijke deur aanwezig. Deze deur heeft vier ankerpunten en blijkt licht bepantserd te zijn. De doorgang heeft een breedte van 0,80 m. Deze deur leidt naar de eerste ruimte: “Ruimte 2”.

Ruimte 2 heeft als afmetingen 2,51 m bij 5,47 m. De ruimte bestaat uit een lege zaal met de originele houten banken nog aan de muren. Rechts van de ingang is een van de originele ventilatiesystemen aanwezig. Aan de muren zijn nog resten van isolatie waarneembaar toen de ruimte als repetitielokaal diende. Door zijn inrichting is het duidelijk dat deze ruimte was bedoeld als wachtruimte/schuilruimte. Er zijn noch decontaminatie ruimtes of douches waargenomen. Dit laat toe om te denken dat deze ingang niet voorzien was om gebruikt te worden binnen de CBRN-omgeving. Dit bevestigt de mogelijke opbouw van de schuilkelder tijdens de Tweede Wereldoorlog waarbij het CBRN-risico minder waarschijnlijk was. Ruimte 2 leidt onmiddellijk via twee doorgangen van 0,80 m naar “Ruimte 1” en de WC’s.

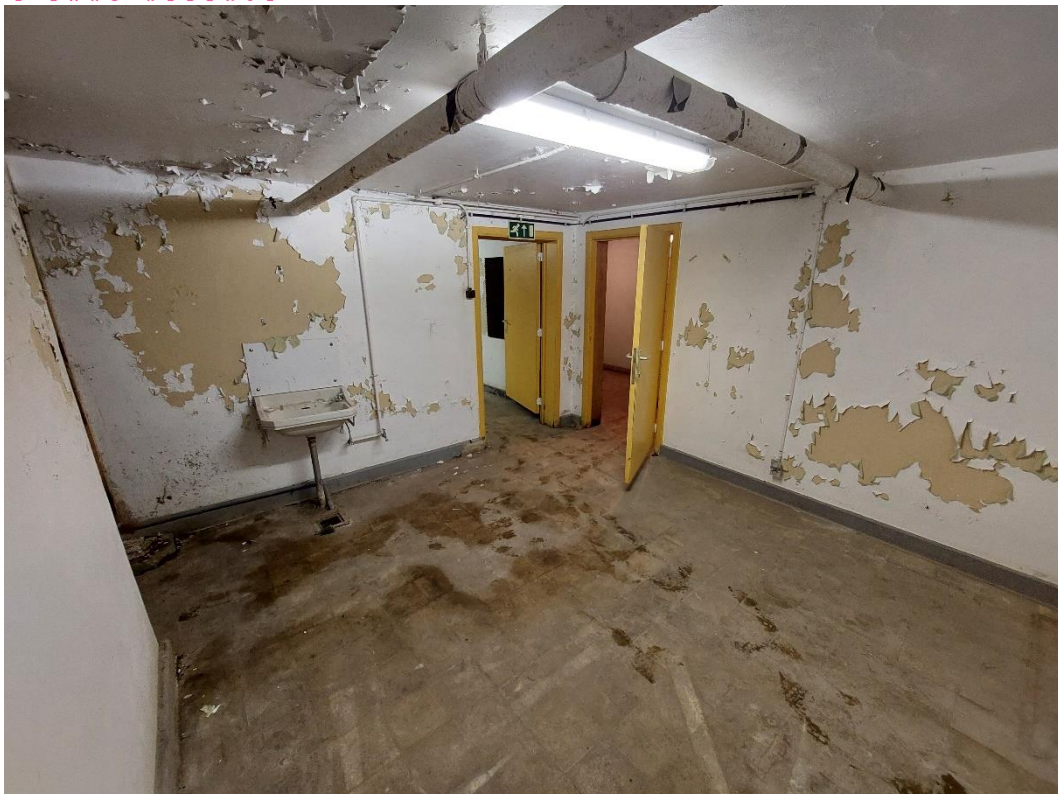
Figuur 4: Foto's van "Ruimte 2" met originele banken en ventilatie (Bron: Monument Vandekerckhove Nv, 2024).

Na de twee toiletten en ten zuiden ervan is "Ruimte 3" gelegen. Ruimte 3 heeft als afmetingen 3,48 m bij 5,48 m. Binnen deze ruimte is enkel het oorspronkelijke ventilatiesysteem aanwezig. De originele banken van "Ruimte 2" en "Ruimte 1" zijn bij "Ruimte 3" afwezig. Hoewel deze ruimte een schuilruimte kan geweest zijn, wordt ook een functie als ziekenkamer gesuggereerd (cfr. Bunkergordel.be). Van deze kamer leidt een enkele deur naar "Ruimte 4".

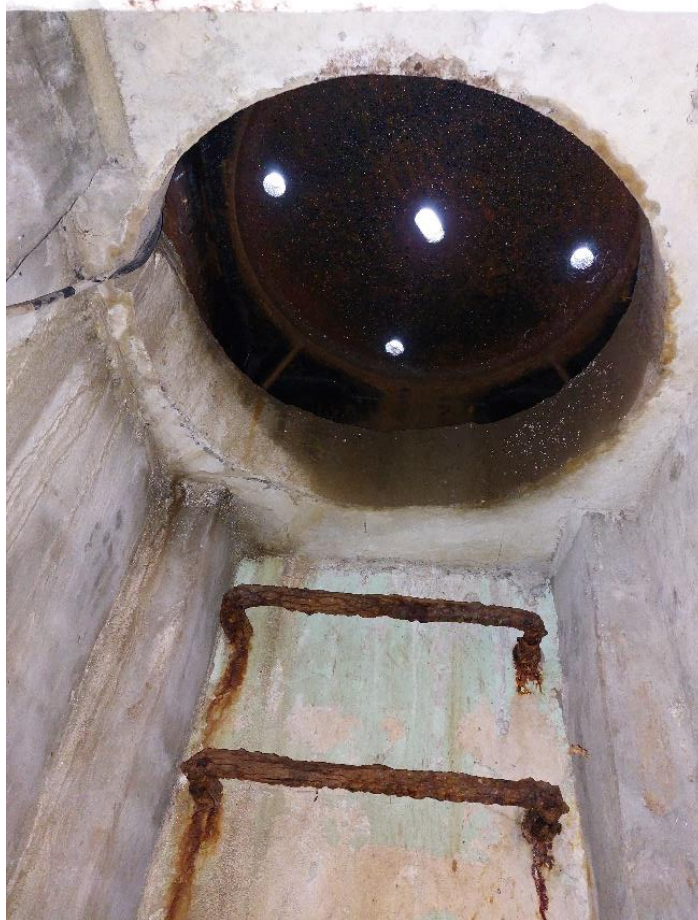

Figuur 5: Oorspronkelijk ventilatiesysteem binnen de WC van de schuilplaats (Bron: Monument Vandekerckhove Nv, 2024).

“Ruimte 4” heeft als afmetingen 3,79 m bij 3,48 m. Binnen deze ruimte is enkel een lavabo aanwezig als inrichting. Het is de enige ruimte, naast het toilet, de douches en de recentere “Ruimte 1” wasbak, met dergelijke sanitaire inrichting. Dit suggereert een zeer waarschijnlijk gebruik als eerste hulppost voor deze ruimte. Ten tijde van de Civiele Bescherming was deze ruimte de meetkamer voor radioactiviteit (cfr. Bomkrater.be). “Ruimte 4” is met de douches en de nooduitgang verbonden. De nooduitgang leidt rechtstreeks tot het marktplein via een ladder.

Figuur 6: Ruimte 4 met mogelijk oorspronkelijk lavabo (Bron: Monument Vandekerckhove Nv, 2024).

Figuur 7: Nooduitgang van de schuilplaats (Bron: Monument Vandekerckhove Nv, 2024).

De doucheruimte heeft als afmetingen 3,68 m bij 2,19 m. De ruimte is verdeeld in 6 verschillende nissen met originele betegeling en lichtarmaturen. Deze inlopdouches werden vooral bedoeld als hulpmiddel bij het toedienen van eerste hulp bij getroffen personeel tijdens een bombardement. Gezien hun positie centraal in de bunker is het duidelijk dat ze in het kader van decontaminatie bij een CBRN omgeving niet gebruikt konden worden. Naast de douche ruimte is een doodlopend lokaal aanwezig. Dit lokaal toont geen specifieke inrichting. Gezien het enkel met de douche verbonden is, zou deze kamer als opslagruimte kunnen dienen (cfr. Bunkergordel.be).

Figuur 8: Douches van de schuilplaats met originele betegeling en originele verlichting (recht) (Bron: Monument Vandekerckhove Nv, 2024)

Vanaf “Ruimte 2” is, richting het oosten, “Ruimte 1” aanwezig (Figuur 9). De afmetingen van deze kamer zijn 5,00 m bij 3,49 m. Binnen deze ruimte zijn vergelijkbare banken als bij de andere kamers aanwezig waardoor ook deze ruimte in hoofdzaak een schuilruimte zal geweest zijn. Een andere wasbak – van recentere makelij – blijkt hier ook geplaatst te zijn. Volgens Bunkergordel.be zou deze ruimte ten tijde van de Civiele Bescherming de keuken en ontspanningsruimte kunnen geweest zijn. Vanuit “Ruimte 1” vertrekt een enkele doorgang naar de “Inkom”, zijnde het toegangssas vanuit de oostelijke ingang.

Figuur 9: "Ruimte 1" (Bron: Monument Vandekerckhove Nv, 2024).

De "Inkom" heeft als afmeting 3,49 m bij 2,39 m. Er is geen inrichting waarneembaar in deze ruimte, enkel de aanwezige originele deuren (uitgevoerd in staal, mogelijk luchtdicht en voorzien van 4 ankerpunten) zijn waarneembaar. Deze deuren tonen verschillende kleuren. Mogelijk heeft dit te maken met een betekenis in het kader van het gebruik van de ruimte als inkomsas. Binnen deze ruimte zijn geen inrichting in verband met CBRN decontaminatie waarneembaar. Uit getuigenissen is het duidelijk dat deze ruimte werd gebruikt tijdens de Koude Oorlog voor oefeningen door de Civiele Bescherming.

Figuur 10: De twee types van deuren aanwezig in de sas van de schuilplaats (Bron: Monument Vandekerckhove Nv, 2024).

Achter een grijze vier ankerpuntendeur bevindt zich de laatste ruimte van de schuilkelder. Deze kamer heeft als afmetingen 5,83 m bij 2,39 m. Deze ruimte blijkt verdeeld in twee met een recente traliewerk. Achter deze tralies zijn de huidige voorzieningen van de Markt. Binnen de ruimte zijn er resten van de ondersteuning van de originele banken geregistreerd. Een gesloten deurgang is eveneens waarneembaar (cfr. Bunkergordel.be). Deze doorgang leidde toen naar “Ruimte 4”.

3.2.3. Conclusie van het historisch onderzoek

Tot op heden werden er geen beschikbare primaire bronnen gevonden en/of beschikbaar gesteld in verband met de bouw, functie en gebeurtenissen van de schuilkelder gelegen onder de Markt te Eeklo. De verschillende stedelijke, regionale en nationale archiefdiensten konden onze vraag op archiefstukken voor de periode van de Tweede Wereldoorlog en Koude Oorlog niet beantwoorden. Enkel twee getuigenissen, opgenomen door Mr. Kris Van Zandijcke, werden in verband gebracht met de werking van de bunker tijdens de Koude Oorlog en de jaarlijkse oefeningen. Er werden documenten aangevraagd bij de Stad Eeklo maar deze bleken niet relevant te zijn voor het huidige onderzoek. Daardoor kan het historisch onderzoek als onvolledig beschouwd worden.

Nochtans, door het uitgevoerde plaatsbezoek door een archeoloog van Monument NV, kunnen er verschillende veronderstellingen in verband met de functies van de schuilplaats gemaakt worden. Uit de afmetingen is het duidelijk dat de structuur niet op een rechtstreekse impact van een groot kaliber projectiel of afwerpmunitie voorzien is. Het is duidelijk dat de structuur als een schuilplaats gebouwd werd om de burgerij/stadspersoneel tegen onrechtstreekse schade van een bombardement te beschermen.

De verschillende ruimtes waren allemaal verbonden met elkaar. Enkel een ruimte aan de helling, aan de zijkant van het stadhuis, bleek voorzien van een sas. De nooduitgang en de westelijke ingang via het gemeentehuis tonen noch sas noch decontaminatie inrichtingen. Deze observaties wijzen naar het beschermen van mensen in een niet CBRN-omgeving². Dit komt overeen met een bouwwerk in de periode tijdens de aanloop van de Tweede Wereldoorlog waar het gebruik van chemische wapens stilzwijgend uitgesloten was door alle partijen.

De aanwezige originele inrichting toont dat de schuilplaats bestemd was voor het schuilen van personen maar ook mogelijks als hulppost ingericht was (douches, “Ruimte 4”).

Uit de getuigenissen blijkt dat de structuur – tijdens de Koude Oorlog – enkel voor een kleine deel als communicatielink voor de provinciale Civiele Bescherming in gebruik was. De ingang was enkel via de zijingang van het stadhuis, langs waar een effectieve sas aanwezig was en enkel in de delen die volledig afgeschermd konden worden tegen een CBRN-type aanval of ramp.

Uit de geraadpleegde gemeentelijke archieven blijkt dat enkel de schuilkelders en bunkers bestemd voor afbraak opgenomen zijn. Enkel de archieven van de Civiele Bescherming zouden een definitieve conclusie kunnen geven. Ze werden tot op heden niet teruggevonden bij de Provinciale en Algemene Rijksarchief waardoor het lastig is de erfgoedwaarde te bepalen.

Er kan gesteld dat dit type schuilbunker geen standaardtype kende en dat het ontwerp van de schuilbunker onder de markt van Eeklo uniek is in die zin dat hij is opgemaakt en ingericht i.f.v. de specifieke noden (aard bedreiging, aantal onder te brengen personen ...). Niettemin enkele moderne aanpassingen is de schuilbunker ook vrij goed bewaard (behalve een doorbraak in het noordelijke uiterste van de westelijke toegang tot de schuilbunker) met nog enkele originele elementen (vb. ventilatiesysteem, houten zitbanken). Algemeen zijn er vrij veel gelijkaardige schuilplaatsen aanwezig in Vlaanderen. Hun ontwerp en doeleinden en levensloop variëren echter sterk waardoor zij in dat opzicht steeds uniek zijn. Op het grondgebied van de stad Eeklo is nog een gelijkaardige schuilplaats gepreserveerd te Balgerhoeke. Deze heeft echter na zijn initiële gebruik geen tweede functie (Civiele Bescherming) gekend en staat continue onder (grond)water waardoor diens bewaring veel slechter is dan deze op de Markt. De schuilbunker op de Markt is opvallend vanwege het feit dat het nog één van de weinige schuilbunkers is die na WOII deel uitmaakten van het detectienetwerk van de Civiele Bescherming. Hoewel het lastig is de erfgoedwaarde van de schuilbunker op de Markt te bepalen, is het echter duidelijk dat deze historisch waardevol/relevant is waardoor een 3D-registratie noodzakelijk is in het geval deze wordt uitgebroken.

---

² Chemische, biologische, radiologische en nucleaire (CBRN) dreiging.